

(З історії взаємин на ниві дослідження Поділля) // Історія України: маловідомі імена, події, факти. Зб. статей. – К., 1996. – С. 69–76; Юхим Сіцинський в історії та культурі Поділля. Зб. наук. праць за підсумками Всеукр. науково-практичної конференції. – Кам'янець-Подільський, 2004. – 180 с.; Прокопчук В. С. Літопис Поділля // Труды Подольского епархиального историко-статистического комитета (церковного историко-археологического общества) (1876–1916) : зведений каталог і покажчик змісту / укладачі В. С. Прокопчук, Н. Д. Крючкова. – Кам'янець-Подільський, 2010. – С. 10–14; Трембіцький А. М. Євфимій Сіцинський (1859–1937): наукова та громадська діяльність. – Хмельницький, 2009. – 300 с.; Піскова Е. М. Сіцинський (Сецинський) Юхим (Євфимій) Йосипович // ЕІУ. – К., 2012. – Т. 9. – С. 586; Трембіцький А. М. Євфимій Сіцинський: проблеми трактування імені, прізвища і дати народження // «Деражнянина: минуле і сучасне» : матеріали Всеукр. науково-краєзнавчої конференції. – Хмельницький, 2013. – С. 580–588; Мошак М. І. Основні віхи життя та діяльності Юхима Йосиповича Сіцинського // Великий Подільянин. Біографія, спогади, документи та листування Юхима Йосиповича Сіцинського. – Кам'янець-Подільський, 2014. – С. 16–74.

М. В. Яременко

СКАБАЛЛАНОВИЧ Михайло Миколайович [рос. Скабалланович Михаил Николаевич] (29.10[10.11].1871* – р. с. невід.), випускник і викладач КДА – богослов, біблеїст-екзегет, літургіст, історик Церкви, педагог, церк. журналіст.

Нар. у с. Топилець (польс. Topilec) Білостоцького пов. Гродненської губ. (нині – у складі сільс. гміни Туроснь-Косьцельна (польс. Turośń Kościelna) в Підляському воєводстві Республіки Польща) в сім'ї священика (поширені відомості про те, що С. був сином відомого рос. богослова, професора СПбДА Миколи Афанасійовича Скабаллановича, є помилковими). Після закінчення Литов. ДС (1886–92, губернське м. Вільна, нині – м. Вільнюс, Литов. Республіка) навчався у КДА (1892–96). За згадкою професорів М. І. Петрова і В. З. Завитневича, у студентські роки вирізнявся серед однокурсників «совмещением в своем лице глубокой религиозности и богословской пытливости с выдающимися дарованиями». Вільно опа-

нував лат., грец., євр., нім., франц. і англ. мови. Закінчив КДА зі ступ. канд. богослов'я, отримавши право на здобуття ступ. магістра на підставі захисту друкованої дис. без додаткових іспитів (ухвалу Ради КДА від 06.06.1896 затверджено митрополитом Київським і Галицьким Йоаникієм (Рудневим) 26.06.1896). На підставі схвальних відгуків доц. В. П. Рибінського і проф. Я. О. Олесницького канд. твір С. «Изложение содержания Книги пророка Иезекииля», що увиразнив у його авторі «мысль самостоятельную, сильную и вдумчивую», був оцінений Радою КДА на «відмінно» й ухвалою від 29.11.1896 відзначений премією ім. митрополита Литовського Йосифа (Семашка).

Попри успіхи в навчанні, після закінчення КДА не отримав призначення на викладацьку посаду в семінарії «по недостатку произношения» (мав вади мовлення, яких значною мірою позбувся в подальші роки, працюючи над собою). Обійнявши 31.08.1896 посаду вчителя підготовчого класу Віленського ДУ, вже 15.09.1896 був переведений на посаду наглядча за вихованнями. Тимчасово викладав географію (21.10.1897–01.04.1898). З 16.07.1898 служив помічником інспектора Подільської ДС (м. Кам'янець-Подільський, нині – Хмельн. обл.). Разом із дружиною Оленою Аполлонівною (у дівоцтві – Іствицькою) виховував доньку Любов (1901 р. н.). З 02.11.1902 обіймав посаду помічника доглядача Маріупольського ДУ.

Прагнучи здобути магістерський ступ., після закінчення КДА працював над дис., рукописний варіант якої під назвою «Первое видение пророка Иезекииля» був відхилений Радою КДА 23.03.1899 у зв'язку із низкою зауважень, висловлених у рецензії Я. О. Олесницького. Перероблену і доповнену дис. опублікував під назвою «Первая глава Книги пророка Иезекииля. Опыт изъяснения» в Маріуполі в 1904. Цю працю захистив 03.05.1905 на публічному засіданні Ради КДА (офіц. рецензенти й опоненти –

* За документами з архіву КДА (див.: ЦДІАУК. – Ф. 711. – Оп. 3. – Спр. 2335. – Арк. 29; Спр. 2999. – Арк. 10).

проф. В. П. Рибінський і доц. священник О. О. Глаголев), здобувши ступ. магістра богослов'я (затверджений Св. Синодом 20.08.1905).

Разом із М. П. Інсарським, М. Е. Посновим та О. І. Чекановським (див. *Олександр (Чекановський)*) 31.08.1906 балотувався на вакантну каф-ру догматичного богослов'я, однак Рада КДА віддала перевагу М. П. Інсарському, який відмовився від посади, не заступивши її, вже 12.01.1907, а 15.07.1907 був переведений до Тифліської ДС. 06.09.1907 обраний Радою КДА доцентом каф-ри догматичного богослов'я (затверджений на посаді Св. Синодом 06.10.1907). З 30.09.1910 – екстраорд. професор цієї каф-ри.

Рішенням Ради КДА від 31.01.1912 здобув ступ. д-ра церк. історії (затверджений Св. Синодом 11.04.1912) за 1-й вип. праці «Толковый Типикон. Объяснительное изложение Типикона с историческим введением», виданий у Києві в 1910 (офіц. рецензенти – в. о. доц. В. Д. Прилуцький і проф. Ф. І. Міщенко). 2-й вип. цієї праці (К., 1912) відзначено Радою КДА (ухвала від 13.12.1913) великою ювілейною академ. Макаріївською премією. Був одним із організаторів звершення у Свято-Духівській церкві Києво-Братського Богоявленського монастиря у ніч з 10.11 на 11.11.1912 т. зв. ідеальної всенощної, відправленої студентами КДА ієромонахом Антонієм (Романовським) та ієродияконом Нектарієм (Трезвинським) повним чином і у строгій відповідності до вимог «Типікону» (церк. уставу), що стало важливою подією академ. життя. Під час цієї всенощної керував уставними читаннями.

Указом Св. Синоду від 13.03.1912 був переведений, за власним проханням, на каф-ру лат. мови, яку обіймав з нового навч. року (з 16.08.1912) у статусі орд. професора (ухвалою Св. Синоду від 08.06.1912 затверджений у званні з дня обрання 18.05.1912). З 1915 викладав також історію Візантії та лат. мову на Київ. Вищих вечірніх жіноч. курсах А. В. Жекуліної. Вів значну релігійно-

Михайло
Скабалланович

просвітницьку роботу як редактор ж-лу для парафіяльних священників «Проповеднический листок» (1913–17; відновлений С. і викладачем КДС А. Д. Троїцьким після перерви, спричиненої смертю першого видавця-редактора цього ж-лу, професора КДА М. О. Олесницького) і автор його відділу «Пастырское чтение» (з 1914). Протягом сумлінної пед. діяльності в дореволюц. часи був відзначений орденами Св. Станіслава 3-го (05.05.1905) і 2-го (06.05.1913) ступ., Св. Анни 3-го (06.05.1909) і 2-го (06.05.1916) ступ.

У революц. роки, продовжуючи викладацьку діяльність у КДА, брав активну участь у реформуванні церк. життя. У червні – липні 1917 був членом Передсоборної Ради, скликаної у м. Петрограді для підготовки Всерос. Помісного Собору, що відбувся в Москві в серпні 1917 – вересні 1918. Як член Передсоборної Ради був включений до складу членів Помісного Собору, але участі у його засіданнях не брав. У березні – квітні 1918 був членом Приватної комісії з православно-церк. справ Департаменту сповідань УЦР. Редагував київ. ж-л «Свободное слово христианина» (під цією назвою у 1918 виходив ж-л «Проповеднический листок») та церк. календарі.

Після закриття КДА був обраний приват-доцентом каф-ри класичної філології Ун-ту Св. Володимира (ухвала Ради історико-філол. ф-ту від 16.12.1919). Залишившись без роботи (1920), пережив злиденні часи. Разом із сім'єю певний час мешкав у селі. Повернувшись до Києва у 1921, був професором Пед. курсів, перетворених в Ін-т народної освіти; працював у канцеляріях ліквідаційної комісії колишньої Міськ. думи та Управління водного транспорту; був перекладачем радіотелеграфа. У 1920-х був співробітником етногр. комісії ВУАН; у 1924–25 працював також у б-ці Києво-Михайлівського Золотоверхого чол. монастиря. Періодично читав лекції з літургії для членів правосл. молодіжної общини священика Анатолія (Жураковського), яка діяла у Києві в 1921–30.

17.01.1931 заарештований співробітниками Київ. сектора ДПУ УСРР у груповій «Справі церковників» (відгалужена від справи «Весна», спрямованої проти кадрових військових «старої формації»). На момент арешту був пенсіонером, розлученим. Під час слідства утримувався у Київ. ДОПРі. Був обвинувачений в участі в «контрреволюційній організації, ставлящей себе цели вооруженного свержения соввласти». Рішенням Суд. Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 17.03.1931 засуджений за статтями 54-2, 54-11 КК УСРР на 5 років заслання до Півн. краю.

Подальша доля, рік смерті та місце поховання достеменно не відомі. Загальнопоширені дані про смерть С. у серпні 1931 на засланні в м. Архангельську не мають документального підтвердження (за інформацією, вміщеною у кримінальній справі С., відомостей про його перебування на засланні у Центр. архіві ФСБ РФ та Гол. інформаційному центрі МВС РФ станом на червень 1998 не виявлено). Реабілітований Прокуратурою м. Києва 07.06.1989.

С. є видатним церк. вченим і богословом, автором фундаментальних праць із біблієзнавства, літургії та історії правосл. бого-

служіння, численних статей, проповідей і промов, рецензій і бібліогр. оглядів, надрукованих у ж-лах «Труды Киевской духовной академии», «Христианское чтение», «Руководство для сельских пастырей», «Подольские епархиальные ведомости», «Холмская церковная жизнь», «Томские епархиальные ведомости», «Русский паломник», «Сельский пастырь», «Странник», «Вера и разум», «Христианин», «Проповеднический листок», «Свободное слово христианина» та ін.

Вагомим внеском С. у розвиток правосл. біблієзнавства є його тлумачення і коментар 1-го розділу Книги пророка Єзекіїля (одного з найскладніших старозавітних текстів, насичених образами і символами, специфічними граматичними побудовами, лексемами із втраченим значенням тощо), здійснене на підставі ретельного аналізу давньоєвр. оригіналу, порівняння текстуальних розбіжностей у євр. і грец. кодексах книги, всебічного вивчення літ-ри предмета.

Видатним є доробок С. у царині літургії. Зокрема, спираючись на методи істор. критики, порівняльного мовознавства й музикознавства, в дослідженнях, присвячених богослужбовому уставу (Типікону), вперше систематично висвітлив генезу і смисл поетичних, образотворчих і муз. елементів правосл. богослужбового ужитку. У циклі монографій із серії «Христианские праздники» (вийшло 6 книжок із запланованих 13) розкрив історико-археол. підґрунтя, ідейно-богослов. зміст і особливості богослужбового чину великих правосл. свят – Різдва Пресвятої Богородиці (21 вересня), Воздвиження Хреста Господнього (27 вересня), Введення у храм Пресвятої Діви Марії (4 грудня), Різдва Христового (7 січня), Дня Св. Трійці (50-й день після Великодня, в неділю) й Успіння Богородиці (28 серпня).

З 2012 при Київ. Свято-Троїцькому Іонінському чол. монастирі діє «Общество им. М. Н. Скабаллановича», що має за мету вивчення богослужіння й видання богослужбової літ-ри.

Осн. тв.: Первая глава Книги пророка Иезекииля. Опыт изъяснения. – Мариуполь, 1904. – IV, 318, XII с.; Что дает богослову первая глава Книги пророка Иезекииля. – К., [1905]. – 6 с.; О звезде волхвов. – К., [1906]. – 18 с.; Святая Земля в праздниках Православной Церкви: День Св. Троицы и Св. Духа. – СПб., 1908. – [4], 125 с.; Рождественская вечерня. – К., 1908. – 16 с.; Великий пост. Очерк из статики и истории христианского обряда. – К., 1910. [2], 71 с.; Толковый Типикон. Объяснительное изложение Типикона с историческим введением. – Вып. 1. – К., 1910. – XIV, 491 с.; Вып. 2. – К., 1913. – XIV, 336 с.; Вып. 3. – К., 1915. – [2], 78, II с.; 2-е изд. – М., 1995; 3-е изд. – М., 2003; 4-е изд. – М., 2004; 5-е изд. – М., 2008; 6-е изд. – М., 2011; Из Апостола: Трудные места. – К., 1911. – 32 с.; О символическом богословии // ТКДА. – 1911. – № 11. – С. 535–566; Идеальная всенощная. – К., 1913. – 7 с.; Рождественская служба. – К., 1914. – 29 с.; Христианские праздники. Всестороннее освещение каждого из великих праздников со всем его богослужением. – Кн. 1. Рождество Пресвятой Богородицы. – К., 1915. – IX, 134 с.; Кн. 2. Воздвижение Честного и Животворящего Креста Господня. – К., 1915. – 255, [2] с.; Кн. 3. Введение во Храм Пресвятой Богородицы. – К., 1916. – 117 с.; Кн. 4. Рождество Христово. – К., 1916. – 195, [1] с.; Кн. 5. Пятидесятница. – К., 1916. – 177 с.; Кн. 6. Успение Пресвятой Богородицы. – К., 1916. – 116 с.; [Репринт] : Джорданвилль, 1976–1982; 2-е изд. – К., 2004; Западное монашество в его прошлом и настоящем // ТКДА. – 1917. – № 1–2. – С. 45–58; № 3–4. – С. 216–231; Чего мы ждем от обновленных монастырей? // Свободное слово христианина. – 1918. – № 1. – С. 20–25; Всеобщий христианский календарь / под ред. проф. М. Н. Скабаллановича. – К., 1919. – 48 с.

Арх.: ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 67093-ФП. – Т. 1260; ДАК. – Ф. 16. – Оп. 465. – Спр. 1299, 1313; Оп. 469. – Спр. 258, 386; IP НБУВ. – Ф. III. – № 13775; Ф. 160. – № 1877; Ф. 162. – №№ 588–589; ЦДІАУК. – Ф. 711. – Оп. 1. – Спр. 9609, 9685, 9690, 10082, 10174, 10179, 10180, 10188, 10196, 10240; Оп. 3. – Спр. 2333, 2335, 2999, 3341, 3540, 3550, 3700.

Опубл. дж.: Извлечение из протоколов Совета Киевской духовной академии за 1895–1896 учебный год. – К., 1896. – С. 286–290, 306–310; Приказы обер-прокурора Св. Синода // ЦВед. – 1898. – № 40. – С. 370–371; 1903. – № 3. – С. 16; Извлечение из протоколов Совета Киевской духовной академии за 1898–1899 учебный год. – К., 1899. – С. 108–119; Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1904–1905 учебный год. – К., 1905. – С. 199, 263–268, 276–277; Личный состав служащих в духовно-учебных заведениях Екатеринославской епархии на 1906–1907 учебный год. – Екатеринослав, 1906. – С. 10; Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1906–1907 учебный год. – К., 1907. – С. 56–60, 65, 66; [Те саме] за 1907–1908 учебный год. – К., 1908. – С. 8, 39, 51–52, 101–102; [Те саме] за 1909–1910 учебный год. – К., 1910. – С. 109, 112; Отчет о состоянии Киевской духовной академии за 1910–1911 учебный год // ТКДА. – 1911. – № 11. – С. 498; Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1911–1912

учебный год. – К., 1912. – С. 229–288, 353, 379, 394–395; Определения Св. Синода // ЦВед. – 1912. – № 15. – С. 91; [Те саме] за 1912–1913 учебный год. – К., 1913. – С. 3, 4; [Те саме] за 1913–1914 учебный год. – К., 1914. – С. 145–163; Памятная книжка Киевской губернии на 1915 год. – К., 1915. – С. 57, 61; Священный Собор Православной Российской Церкви. Деяния. – Кн. 1. – Вып. 1. – М., 1918. – С. 6, 29, 30, 88; Священник Анатолий Жураковский : материалы к житию / сост., вступ. ст. П. Г. Проценко. – Paris, 2004. – С. 217; «“Род ученых” не погибнет на свете» (переписка из двух столиц профессора Н. Н. Глубоковского и епископа Василия (Богдашевского) 1917–1921 гг.) / вступ. статья, публ. и прим. Т. А. Богдановой и А. К. Клементьева // Вестник Екатеринбургской духовной семинарии. – 2015. – Вып. 3 (11). – С. 111, 117, 136, 158, 171, 178, 182, 184.

Літ.: [А. Н.]. Профессор М. Н. Скабалланович и его вклад в православную богословскую науку // ЖМП. – 1973. – № 3. – С. 76–80; Ульяновський В. І. Церква в Українській Державі 1917–1920 рр. (доба Української Центральної Ради). – К., 1997. – С. 62, 64; Киприан (Керн), архим. Литургика. Гимнография и эртологи. – М., 2002. – С. 15–16; Мень А., прот. Библиологический словарь : в 3 т. – Т. 3. – М., 2002. – С. 122–123; Лисовой Н. Н. Обзор основных направлений русской богословской академической науки в XIX начале XX столетия // БТ. – Сб. 37. – М., 2002. – С. 51, 76, 87–89; Бойко П., свящ. Життя та праці професора Київської духовної академії Михайла Скабаллановича // Труды КДА [УПЦ Київ. Патріархату]. – 2011. – № 8. – С. 185–188.

М. Л. Ткачук, С. Л. Кузьміна

СКВОРЦОВ Василь Михайлович
[рос. Скворцов Василий Михайлович]
(12[24].01.1859–02.05.1932), выпускник КДА –
церк. діяч, педагог, місіонер, публіцист, ви-
давець.

Нар. у с. Спешнево-Подлєсне Данковського пов. Рязанської губ. (нині – Данковського р-ну Липецької обл. РФ) у сім'ї священика. Навчався в Данковському ДУ, Рязанській ДС (1873–79) та КДА (1880–84), яку закінчив зі ступ. канд. богослов'я, отримавши право на здобуття ступ. магістра на підставі захисту друкованої дис. без складання додаткових іспитів (ухвалу Ради КДА від 25.05.1884 затверджено митрополитом Київським і Галицьким Платоном (Городецьким) 09.06.1884). Випускний твір С. «Публицистическое направление в проповеди нашего времени» отримав позитивну оцінку проф.